

мін виграють різними барвами, й рідко бувають однозначними, а водночас не бракує випадків, коли ми здатні на *барвисті* вчинки» [5, 112]. Найбільш важливими для формування лінії поведінки, для вироблення життєвої позиції є вчинки, які можна назвати вузловими, поворотними. Як правило, в таких вчинках відбувається не просто вибір чергової форми поведінки з орієнтацією на конкретну ситуацію, а вибір системи цінностей (включаючи перехід від однієї до іншої). Такий перехід може бути морально регресивним, але він, водночас, може бути орієнтованим на п'єдестал високої моральності. Інколи люди у вирішальний момент життя здійснюють такі вчинки, які в подальшому будуть визначати їх спосіб буття на рівні високих духовних цінностей. У такий відповідальний момент людині важливо «не зігнутися», проявити максимум волі, що є запорукою самовдосконалення. Підтримати таку людину у вирішальний життєвий момент – моральний обов'язок оточуючих.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Розширення параметрів суспільної та індивідуальної моральної свідомості під впливом глобалізації соціальних процесів зумовлює пошук нових підходів до визначення об'єктивних критеріїв моральної оцінки вчинку, а також спонукає до вироблення нової методологічної основи аналізу об'єктивності самооцінки особистості як автономного суб'єкта на рівні саморефлексії.

Аналіз об'єктивності морального вчинку потребує активізації досліджень, поєднуючи теоретичні засади етики, психології, педагогіки, соціології. Це насамперед стосується проблем суперечностей вчинку, різновидів та рівнів вчинкової активності, ситуативності та стратегії вчинку, універсальності загальнолюдських моральних цінностей у контексті мотиваційної основи вчинку, творчого потенціалу вчинкової діяльності як засобу гармонізації життєвого шляху, дієвості вчинку в процесі самовдосконалення, морального вибору в критичній ситуації, оптимізації екзистенційних основ буття тощо.

Список використаної літератури

1. Вознюк Н. М. Етико-педагогічні основи формування особистості : навч. посіб. / Н. М. Вознюк. – К. : Центр навч. л-ри, 2005. – 196 с.
2. Малахов В. А. Етика: курс лекцій : навч. посіб. / В. А. Малахов. – К. : Либідь, 2001. – 384 с.
3. Милтс А. А. Гармоническое и дисгармоническое в личности / А. А. Милтс. – Рига : [б. и.], 1983. – 224 с.
4. Мовчан В. С. Нав'язливе добро як морально-етична проблема / В. С. Мовчан // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Лесі Українки. Сер. : Філософські науки. – 2011. – № 24. – С. 44–50.
5. Ніцше Ф. По той бік добра і зла. Генеалогія моралі / Ф. Ніцше ; [пер. з нім. А. Онишко]. – Львів : Літопис, 2002. – 320 с.

Статтю подано до редколегії
23.08.2012 р.

УДК [123+141.5]:159.923

Т. Я. Вербицька – аспірант Волинського національного університету імені Лесі Українки

Сучасна картина світу як трагедія несвободи та ілюзій

*Роботу виконано на кафедрі філософії
та релігієзнавства ВНУ ім. Лесі Українки*

Статтю присвячено осмисленню трагічності буття людини в сучасному світі. Актуалізується увага на сучасних несвободах особистості. Показано взаємозв'язок понять «ілюзія» і «несвобода».

Ключові слова: картина світу, інформаційне суспільство, ілюзія.

Вербицкая Т. Я. Современная картина мира как трагедия «несвободы» и иллюзий. Статтю посвящено осмыслению проблемы свободы человека в современном мире. Сделан акцент на современных «ложных свободах» личности. Показано взаимосвязь понятий «иллюзия» и «несвобода».

Ключевые слова: картина мира, информационное общество, иллюзия.

© Вербицька Т. Я., 2012

Verbytskaja T. Y. Modern Picture of the World as Tragedy of «Slavery» and Illusions. The article is devoted the comprehension of problem of freedom of man in the modern world. An accent is done on modern false individual freedoms. It is rotined intercommunication of concepts «freedom» and «spirituality» .

Key words: world picture, informative society, illusion.

Постановка наукової проблеми та її значення. Сучасне сприйняття світу зумовлене тенденціями глобалізованого інформаційного суспільства. Технології комунікації соціокультурного простору формують новий режим доступу до знань, новин, особистого й ділового спілкування. Розвиток засобів масової комунікації, глобальної мережі Internet сприяє «фрагментації» соціокультурної реальності. Це пов'язано передусім із безперервним нарощуванням інформації, втратою над нею контролю й безсиллям перед усвідомленням усіх її смислів. Адже небачене ще у світовій історії збагачення масиву знань, що перебільшило всі пізнавальні результати людства до XXI ст., вийшло за межі можливостей їх усвідомлення на емпіричному та розсудковому рівні.

Можна констатувати, що в наш час глобальними стають проблеми змін клімату, міжнародної злочинності, зростає вплив транснаціональних корпорацій, світових ЗМІ, які досить часто нав'язують безапеляційні судження й оцінки найскладніших питань сучасного життя. У сучасному світі, де ті чи інші особистості свої приватні цілі та інтереси видають абсолютно істинними та бездоганними, зростає напруження в міжнародних відносинах, матеріальний достаток підмінив духовні цінності, загальнолюдські цінності стають ілюзією, про яку забувають заради приватних інтересів. На жаль, сучасне наукове знання, яке є не лише силою, а й інструментом влади, може бути й засобом масового знищення людей, тобто надзвичайно загострилася проблема етичного складника наукового виробництва. Адже у XXI ст. наука має величезний вплив на все людство. Вона «включає в себе такі процеси:

- навалу квантово-польової, нано-біо-гено-нейро-інформаційних та інших революцій;
- індустрію наукомістких технологій, яка надає сервісні послуги всім сферам людської діяльності;
- наростання потоку могутніх нано-біо-гено-нейро-інформаційно-комп'ютерних інжинирингів, комп'ютерингів, наукомістких виробництв, які створюють базу для таких грандіозних науково-дослідних мегапроектів, як «Нанотех», «Біотех», «Генотех», «Нейротех», «Інфотех», проект «Штучного інтелекту» тощо [6, 3].

Очевидно, що «революція супертехнологій знаменує собою початок нової доби – доби перетворення фундаментальних першооснов світу неживої і живої матерії, успішного завершення мегапроекту “Геном людини”, все зухваліших вторгнень у генетичні механізми спадковості людини. Всі ці раніше немислимі досягнення похитнули не лише підвалини науки, а й екзистенціальні, моральні, світоглядні засади культури XX ст. Розв'язання означених проблем вимагає глибокого синтезу природничо-наукових, технікознавчих і гуманітарних знань» [6, 4]. Адже є величезна небезпека хибних трактувань нових викликів цивілізаційного процесу. Тому **метою** статті є розгляд сучасних інтерпретацій розуміння несвобод та ілюзій людини в сучасному світі.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. Співвідношення людини і світу у філософії розглядається в усій множинності його аспектів – онтологічному, гносеологічному, методологічному, аксіологічному, діяльнісному. Саме тому філософські картини світу є множинними і несхожими одна на одну. Слід зауважити, що замість поняття «картина світу» засновник феноменології Е. Гуссерль увів у філософію поняття «життєвого світу» як поняття, що характеризує дотеоретичний досвід – світ доннаукового життя в хаосі невпорядкованого світобачення, первинно-побутових структур просторовості й часу.

У різних дослідженнях час появи поняття «картина світу» датується по-різному і називаються різні вчені, які першими запропонували цей термін. З'ясуванню природи та статусу картини (образу) світу в науковому пізнанні присвятили свої праці Г. Герц і М. Планк [4, 3]. В «Енциклопедичному словнику культури XX століття» В. Руднева йдеться про те, що термін «картина світу» вперше запропонував один із засновників аналітичної філософії Людвіг Вітгенштейн у «Логіко-філософському трактаті» [7, 175]. Філософ уважав, що світ – сукупність речей і явищ, яку не можна точно описати за допомогою мови: «про що не можна сказати, про те потрібно мовчати» (останнє речення «Логіко-філософського трактату»). Видатний чеський педагог-мислитель Ян Амос Коменський також порушив питання про можливість інтеграції знань про світ, розробляв ідеї про об'єктивні і суб'єк-

тивні передумови створення всезагальної картини світу. «Вихідною ідеєю Я. А. Коменського була насамперед ідея всеєдності. Але в нього ця ідея не лише просте повторення вже відомих раніше поглядів про єдність «мікрокосму» і «макрокосму» або людини і Бога. По-перше, на його думку, Бог, світ і людина єдині не тільки між собою, але й у собі: Бог єдиний у всіх своїх іпостасях, єдність світу полягає у злагодженості та гармонії всіх речей, із яких він складається, а єдність людини зумовлена узгодженістю різних її життєвих проявів. По-друге, внутрішньо єдиними є також світ мистецтва, який наслідує природу, і світ людського розуму, пізнання, який є своєрідним дзеркалом світу» [2, 75]. Картина світу як загальний образ знань постійно змінюється і не є ідентичною реальності. У статті «Час картини світу» [9, 41–62] німецький мислитель М. Гайдеггер указує, що при слові «картина» мається на увазі зображення, яке фіксує найбільш істотні риси оригіналу. Картина світу завжди тяжіє до того, щоб бути передусім сферою наукового знання. Крім поняття «картина світу», широко використовуються поняття «образ світу», «модель світу», «бачення світу», «ціннісно-смысловий універсум» (С. Б. Кримський), «ноосфера» (В. І. Вернадський), «пансофія» (Я. А. Коменський). Перші уявлення про загальну картину світу є ще у світі «ідей» Платона та Арістотеля. Тобто, «починаючи з вавилонської вежі», людство намагалося створити «штучний космос», сповнити природне середовище штучним вмістом цивілізації, замінити благоговіння перед суцільним на критичне ставлення до нього свого розуму, який засобами науки довів наші розділені, «вавилонські» душі до нинішньої екологічної катастрофи. Уперше суд чистого мислення над буттям було продемонстровано в діалогах Платона, і М. Гайдеггер мав усі підстави заявити, що ядерна бомба вибухнула у Платоновому «Парменіді» [5, 324]. Але у творах Платона також стверджується, що справжнє покликання душі полягає у спілкуванні з божественним і чистим. Потрібно зазначити, що ще в Середньовіччі пізнання Бога й зв'язок людської душі з Богом однозначно тлумачилися як вираз трансцендентного виміру людини, уявлення про світ формувалося як відображення істинного духовного світу. В епоху Відродження виникає антропоцентричне розуміння світу, що дає поштовх до створення наук і наукових картин світу: геоцентрична картина світу К. Птолемея змінюється на геліоцентричну, згодом виникає перша наукова картина світу – класична механіка. І. Кант висунув ідею, що простір і час, через які ми сприймаємо дійсність, є лише способом людського бачення. Г. В. Ф. Гегель створив ідеалістичну діалектику як філософську картину світу. Сучасна картина світу отримала свій розвиток у роботах, присвячених самоорганізації в природі і суспільстві (І. Пригожин, І. Стенгерс, Г. Хакен). Ж. Дерріда інтерпретує картину світу як продукт операції логічно обробленого розуму. На інтелектуально-символічному аспекті картини світу наполягає А. Спейер. Статус «моделі розуміння світу», що описує структуру життєвих відносин, картину життя людини й суспільства, яка є продуктом «практичного мислення», приписував картині світу М. Вебер. Формування картини світу детерміноване розвитком наукової, соціальної і культурної сфер суспільства, а саме наявними парадигмами (Т. Кун). Отже, термін «картина світу» несе на собі знаки своєрідного кодування, збираючи хаос у цілісність та провокуючи сумніви в цілісності картини світу.

На сьогодні основні проблеми людства – голод, рабство, несправедливість, епідемії хвороб – не є подолані, хоча вони й не такі гострі, як століття тому. Держави і війни, демократія і диктатура, фінансові системи й організована злочинність, науково-технічний прогрес і виснаження планети – це наслідки діяльності людини і її ж морально-психологічної потворності. Світ перебуває перед лицем гуманітарної катастрофи, причиною цих подій є те, що розум звільнився від визнання Божого контролю над світом. Загалом стан сучасної картини світу можна схарактеризувати такими словами: «Скільки людських мрій і надій так і не здійснилися, залишивши після себе тільки сірий попіл розчарувань, скільки людських сил і здібностей так і не були реалізовані або розтрачувалися через дрібниці, скільки страшних трагедій уже відбулося і відбуваються щоденно в людському житті і, знову ж таки, тільки тому, що люди часто не усвідомлюють свого життя, не розуміють його, не бачать його справжньої цінності, не знають, що з ним робити, як і для чого варто жити!» [1, 129]. Отже, саме укоріненість зла в природі людини в сучасному світі є найбільшою проблемою. Ілюзорно вважати, що людина здатна сама її вирішити. Про це виразно сказав М. Бердяєв: «Людська свідомість піддається впливу різних ілюзій у розумінні відношення між цим світом, у якому людина відчуває себе поневоленою, та іншим світом, у якому вона чекає звільнення. Людина є точкою перетину двох світів... Людина переходить від рабства до свободи, від подільності до цілісності, від безсвідомого до особистості, від пасивності до творчості, тобто переходить до духовності. Цей світ є

світ об'єктивації, детермінізму, відчуженості і ворожості закону. «Інший» світ – світ духовності, свободи, любові, спорідненості... не може бути створений тільки людськими силами, але не може бути створений і без творчої активності людини» [3, 128]. Очевидно, досягнення людиною сфери надприродного буття (духовності), яке є єдиновірним, істинним буттям особистості, і є цілком людського існування. А це можливо лише завдяки прагненню і постійній праці над собою особистості, очевидно, цьому найбільше сприяє християнська віра. Адже християнство – це передусім ідея особистої відповідальності, шлях морального самовдосконалення людини. Загальновідомо, що в критичні періоди історії основними виразниками націй стають представники не матеріальної сили – економічної, політичної, наукової, а духовної – інтелігенція, духовенство. І «саме відкриття та розвиток у собі духовності надає людині внутрішньої автономії, відносної незалежності від життєвих обставин і можливості піднятися над ними, знайти таку внутрішню точку оперття та чинення опору, яка дозволить сконструювати власний життєвий світ, зберегти особисту цілісність і гідність, певну цілеспрямованість волі за будь-яких обставин» [8, 41].

Сфера соціального буття в нинішній час характеризується становленням інформаційної мережі, яка забезпечує тісні комунікативні зв'язки. В усіх сферах суспільних відносин (політичній, економічній, культурній, науковій і т. д.) відбуваються процеси соціальної інтеграції. Щорічно збільшується обсяг інформації в усіх сферах соціального життя, і відповідно, процес інформатизації засобами мережевих і комп'ютерних технологій є загальною рисою розвитку сучасного суспільства, є складовою частиною всіх соціальних процесів. Сьогодні формується нове інформаційне суспільство, яке є соціокультурною реальністю і об'єктом багатьох фундаментальних досліджень, зокрема й віртуалістики (ідея віртуальної реальності виникла незалежно в різних сферах наук і зараз активно розвивається). Загальною тенденцією сучасного світу є становлення єдиної соціокультурної цілісності – інформаційної картини світу, яка характеризується процесами глобалізації, інформатизації, гуманізації. Сьогодні інформаційна картина світу існує як культурна мозаїка, у побудові якої бере участь і суспільство, й окремі особистості, оскільки в нинішній історичний момент панує конкретний набір інформаційних ресурсів і технологій. У процесі освоєння людиною соціальної інформації формується загальне уявлення про сучасну інформаційну картину світу. Інформація, по суті, є й комунікацією, а будь-яка комунікація – комунікація інформативна. Інформація володіє проникливими властивостями, які впливають передусім на особистість і соціум, які не тільки користуються нею, вбирають її, але перетворюють життя й себе відповідно до її змісту. Вона утворює потужне поле, яке покриває собою все і визначає якість, динамічність, взаємовплив наявних у ній компонентів, і залежно від того, істинною чи хибною є інформація (дезінформація) – формується істинне чи хибне уявлення про світ і людину в ньому. Тобто в інформаційному суспільстві є можливості й засоби для маніпулювання свідомістю людей, для створення ілюзорної (фіктивної) картини світу, грубої підміни цінностей. Недаремно сучасна постмодерністська філософія, актуалізуючи ці тенденції, відтворює образ людини, що перебуває «між капіталізмом і шизофренією» (Ж. Дельоз, Ф. Гваттарі). Загальновідомо, що людина може вільно прийти до Істини до Абсолюту тільки при адекватному світосприйнятті.

Можна виділити такі фактори підміни цінностей у суспільстві:

- деградація культури та її орієнтація на масовість і прибутковість;
- сумнівна реклама і пропаганда в ЗМІ;
- технізація суспільного життя;
- штучне формування антиціннісної реальності без ідеалів істини й добра.

С. Кропивенський вважав, що техніка є однією з причин зростання тенденції до вандалізації культури, адже могутність науки й ефективність техніки спрямовані насамперед на створення засобів знищення людини, на розвиток військово-промислового комплексу. Технізація суспільного життя стала серйозним фактором, який перешкоджає віднайденню людиною сенсу життя, розумінню того, що вона є суб'єктом пізнання Природи, Всесвіту, Космосу, а найголовніше – Бога, а не просто гвинтиком системи і споживачем суспільних благ.

Стосовно найближчого майбутнього футурологи прогнозують створення штучних органів та можливість «вічного життя» вже за 35–40 років, тобто формується нова ілюзія вічного життя завдяки досягненню науки і технологій, є небезпека втрати осмисленості людського життя вже в найближчому майбутньому. Варто згадати слова великого гуманіста Франсуа Рабле: «Наука без совісті

спустошує душу» і пам'ятати, що прагматичні наміри людства вже не раз підводили його до фатальної межі.

Висновки. У сучасному світі активно пропагується віра в могутність науки, відроджуються язичницькі релігії, однак альтернативи християнству серед інших релігій, теорій і наукових вчень немає. Земля – місце вигнання і поле битви за душу кожної людини, і від цього не втекти ні у віртуальну реальність, ні в секуляризоване суспільство, не можна позбутися екзистенційних питань буття і створення клонів та кіборгів. Мабуть, історія людства – це історія помилок, несвобод та ілюзій, які закінчаться, коли будуть допущені всі можливі помилки і їхні варіації, а тоді буде Судний день і «нова земля», і «нові небеса», вільні від зла в усіх його варіаціях та інтерпретаціях.

Список використаної літератури

1. Арцишевский Р. А. Жизнь человека как предмет философского освоения / Р. А. Арцишевский // Философский век : альманах. – 2002. – Вып. 23 : Науки о человеке в современном мире. – С. 126–134.
2. Арцишевська М. Р. Я. А. Коменський про створення всезагальної картини світу / М. Р. Арцишевська // Сучасна картина світу: інтеграція наукового та позанаукового знання : зб. наук. пр. – 2004. – Вип. 3. – С. 75–78.
3. Бердяев Н. А. Творчество и объективация / Н. А. Бердяев ; сост. А. Г. Шиманского, Ю. В. Шиманской. – Минск : Экономпресс, 2000. – 304 с.
4. Григорків І. Р. Аксиологічні виміри сучасної наукової картини світу : автореф. дис. ... канд. філос. наук : спец. 09.00.09 «Філософія науки» / Григорків І. Р. – Чернівці, 2008. – 12 с.
5. Кримський С. Б. Під сигнатурою Софії / С. Б. Кримський. – К. : Вид. дім «Києво-Могилян. акад.», 2008. – 718 с.
6. Лук'янець В. С. Фундаментальна наука і науковий світогляд у перспективі ХХІ сторіччя / В. С. Лук'янець // Філософ. думка. – 2006. – № 3. – С. 3–25.
7. Руднев В. П. Словарь культуры XX века / В. П. Руднев. – М. : Аграф, 1997. – 384 с.
8. Степаненко І. С. Духовність і життєва компетентність / І. В. Степаненко // Філософ. думка. – 2005. – № 6. – С. 40–55.
9. Хайдеггер М. Время картины мира // Хайдеггер М. Время и бытие : статьи и выступления / М. Хайдеггер. – М. : Республика, 1993. – С. 41–62.

Статтю подано до редколегії
29.08.2012 р.

УДК 165.316

С. С. Возняк – кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри культурології та менеджменту соціокультурної діяльності Волинського національного університету імені Лесі Українки;

О. М. Сичевська-Возняк – кандидат філософських наук, доцент кафедри філософії, політології та права Луцького національного технічного університету

Ейдетичне споглядання як форма культурної комунікації та спосіб пізнання культурної реальності

Роботу виконано на кафедрі культурології та менеджменту соціокультурної діяльності ВНУ ім. Лесі Українки і кафедрі філософії, політології та права ЛНТУ

У статті проведено філософський аналіз сутності ейдетичного споглядання як фундаментального гуманітарного світовідношення, яке є механізмом взаємозв'язку культурного суб'єкта зі світом культурної реальності, способом рефлексії культурної свідомості та вищим сенсом виявлення загальнонародової сутності культурного Універсуму.

Ключові слова: ейдетичне споглядання, культурний суб'єкт, культурна комунікація, культурна реальність.